

Rapport 2011:56

Arkeologisk förundersökning

Murar under mark vid S:t Olofs kapell - spår efter gamla kyrkan i Gryt

S:t Olofs kapell och Gryts kyrkogård

Gryt socken

Valdemarsviks kommun

Östergötlands län

Ann-Charlott Feldt

Murar under mark vid S:t Olofs kapell

- spår efter gamla kyrkan i Gryt

Innehåll

Sammanfattning	2
Inledning	4
Områdesbeskrivning	4
Syfte	6
Metod och dokumentation	7
Undersökningresultat	8
Murverk från den medeltida kyrkan	8
Murverk i den utbyggda sakristian	8
Murbruk	10
Spår av gravar	10
Fyndmaterialet	11
Slutsatser	13
Källor	13
Tekniska uppgifter	14
Bilaga 1. Genomgång av murbruksprover	15
Bilaga 2. Ritningar	20
Bilaga 3. Fyndlista	22

Omslagsbild: Gryts medeltida kyrka som den avbildas av Johan de Rogier på jordebokskartan från år 1650 (LMS D29-36:d2:373).

Ö S T E R G Ö T L A N D S M U S E U M
A V D E L N I N G E N F Ö R A R K E O L O G I

Box 232 • 581 02 Linköping • Tel 013 - 23 03 00 • Fax 013 - 12 90 70
info@ostergotlandsmuseum.se • www.ostergotlandsmuseum.se

Sammanfattning

Vid schaktning för dränering runt S:t Olofs kapell i Gryts socken och Valdemarsviks kommun, genomförde Östergötlands museum en arkeologisk förundersökning i form av en antikvarisk kontroll. I kapellet ingår murverk från den, år 1798, rivna medeltidskyrkans norra vägg och sakristia. Lämningar efter den medeltida kyrkan, i form av murar, framkom såväl vid kapellets sydvästra som sydöstra hörn. Den medeltida sakristian har utvidgats och byggts om vid flera tillfällen och i dess norra vägg finns igensatta öppningar med spår av puts och färg.

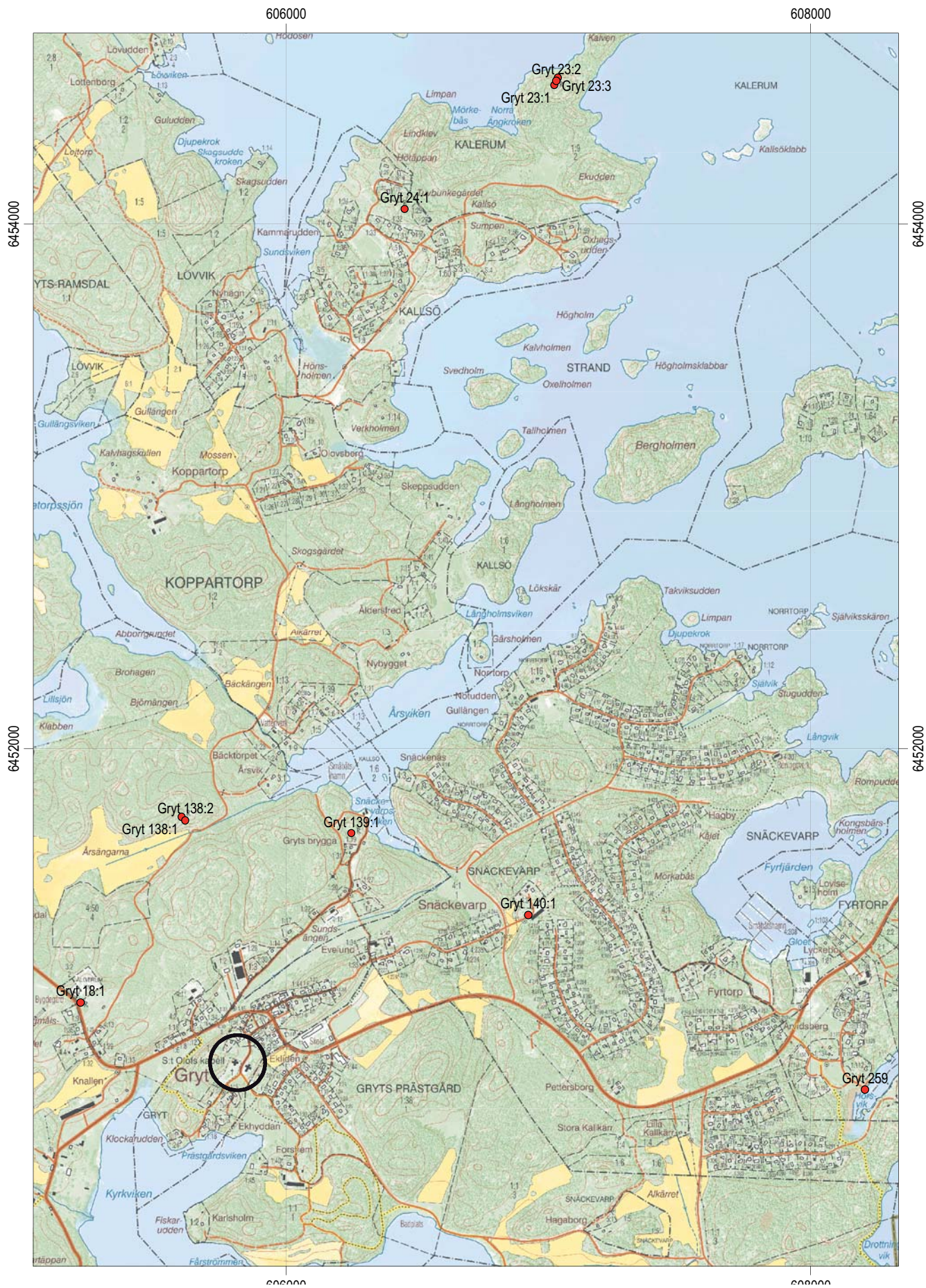
På kapellets östra sida framkom spridda människoben i dräneringsschaktet. Dessa återbegravdes i samband med att schaktet lades igen. Från de tillgängliga murverken tillvaratogs murbruksprover. Förutom skelettmaterialet och murbruksproverna påträffades endast ett föremål, en bygelsax, som togs tillvara. Saxen kan ursprungligen ha legat i en kista – kanske för att skydda den döda, kanske för att förhindra att den döda gick igen.

Ann-Charlott Feldt

1:e antikvarie

Figur 2. Utsnitt ur Digitala Fastighetskartan, blad 64G 5a SO, med det aktuella området markerat. Skala 1:20 000.

Inledning

Med anledning av schaktning för dränering runt S:t Olofs kapell i Gryts socken och Valdemarsviks kommun, Östergötland utfördes en arkeologisk förundersökning i form av en antikvarisk kontroll. Kapellet utgör ursprungligen den år 1798 rivna medeltida kyrkans sakristia. Arbetet utfördes av Östergötlands museum efter beslut av Länsstyrelsen Östergötland. Uppdragsgivare och kostnadsansvarig var Valdemarsviks kyrkliga samfällighet. Fältarbetet utfördes under november 2010 och april 2011. Fält- och rapportarbete har utförts av undertecknad.

Schaktet för dräneringen hade en total längd på 75 m, varav ca 60 löpmeter stod under antikvarisk kontroll. Det löpte längs kapellets västra, södra och östra sida. Det fortsatte från kapellets sydöstra hörn rakt österut till landsvägen. Schaktet var ca 0,5-0,9 m djupt och ca 0,5-1,0 m brett.

Områdesbeskrivning

Gryt är en medeltida socken som omnämns första gången år 1378 som *Gryto socken*, då Ingeborg Thordsdotter (dotter till Tord Bonde) upplåter sitt gods Mar (nu Fredriksnäs) i Gryts socken (Hammarkinds härad) till Helga korsprebenda (SDHK 11168). Donationen sker i närvaro av riddaren Birger Ulvsson, underlagmannen i Östergötland Johan av Luestad och väpnaren Harald Bagge.

Socken omfattar ett parti av kusten i södra Östergötland och består av en fastlandsdel och en vidsträckt skärgård innehållande bl a öarna Kättilö, Gräsmarö och Bokö vilka är bebodda året runt. Terrängen är bergig och starkt kuperad med talrika små insjöar. Fastlandsdelen är en jordbruks- och skogsbruksbygd medan fisket har varit huvudnäringen i skärgården. I socknen finns tre herrgårdar: Fredriksnäs (tidigare Mar), Åbäcksnäs, och Breviksnäs.

Figur 3. S:t Olofs kapell i Gryt sett från sydväst med den nya kyrkan i bakgrunden. Foto Arne Gustafsson, Bild E47996, Topografiska arkivet, Östergötlands museum.

Förutom rösen, sannolikt från bronsåldern och spridda stensättningar från järnåldern, är trakten fattig på fornlämningar. Ca 2 km norr om kyrkan finns ett par stensättningar (RAÄ 138) och en ensamliggande stensättning (RAÄ 139). Åbäcks gamla tomt (RAÄ 136) är belägen ca 2 km väster om kyrkan (FMIS).

Den nuvarande kyrkan ligger på en höjd i närheten av Kyrkviken. Ursprungligen låg kyrkan sannolikt på en udde men landhöjningen har påverkat landskapsbilden. Kyrkogården är indelad i en äldre och en yngre del placerade på var sida om en liten väg som leder fram till Klockarudden sydväst om kyrkan. Den äldre kyrkogården, nordväst om vägen är en av de få bevarade gruskyrkogårdarna i länet (Kyrkogårdsinventeringen) och utgjorde ursprungligen kyrkogård för den medeltida kyrkan. I den norra delen av denna kyrkogård finns S:t Olofs kapell. Sydöst om vägen finns dagens kyrka och öster om denna den nya kyrkogården.

Den äldsta kända kyrkan i Gryt var en medeltida stenkyrka som sannolikt var helgad åt S:t Olof. Kyrkans ålder är inte känd och förutom omnämmandet av socknen 1378 finns en präst i Gryt nämnd 1423. I ett brev från påven Martin V till domprosten i Strängnäs befalls denne att undersöka sockenprästens i Gryta, Tyrgillus, klagomål mot prästen Carolus från Söderköping för skadegörelse i nämnda kyrka (SDHK 20167). Detta brev anses avse Gryt i Östergötland, troligen eftersom prästen i Söderköping är inblandad, men det kan även röra sig om Gryts socken i Södermanland då det är biskopen i Strängnäs och inte biskopen i Linköping som får befallningen. Den fullständiga brevtextern har dock inte studerats och brevet nämns i Söderköpings historia (Ljung 1949:200), där innehållet i brevet uppges handla om en tvist om kyrkoherdetjänsten i Gryt.

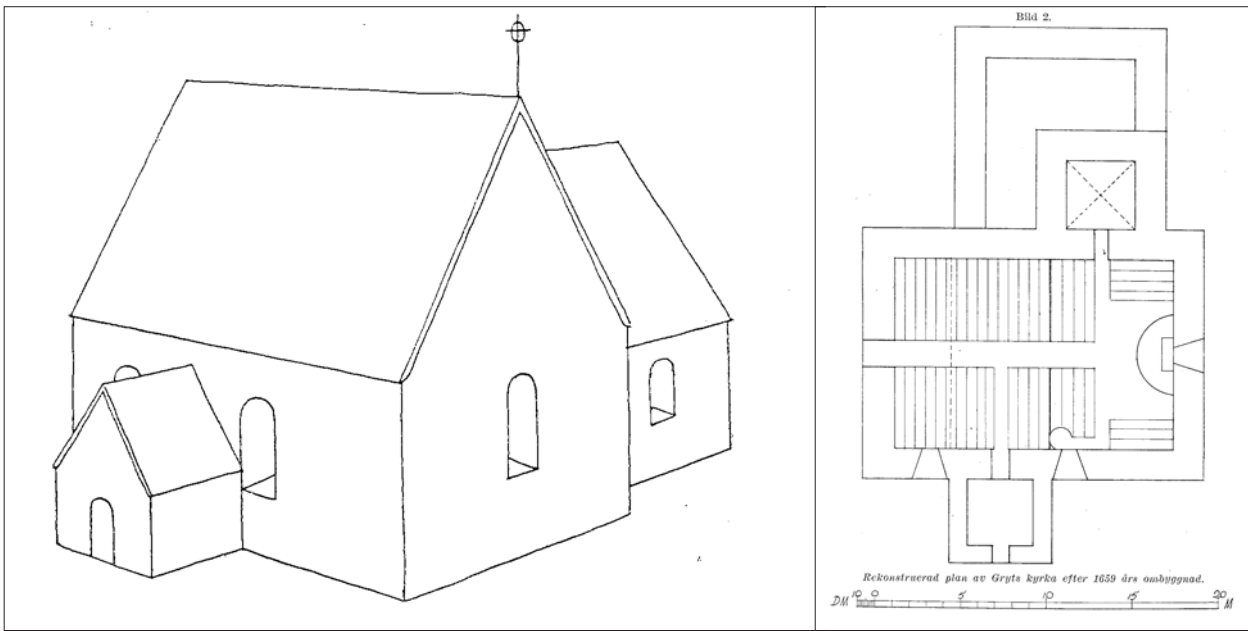
Figur 4. Gryts medeltida kyrka som den avbildas av Johan de Rogier på jordebokskartan från år 1650 (LMS D29-36:d2:373).

Det finns inga kända avbildningar av Gryts medeltida kyrka, med undantag för de mer schablonartade som förekommer på de historiska kartorna. Den kyrka som avbildas på den äldsta kartan, i jordeboken från år 1650 (LMS D29-36:d2:373), kan dock vara en relativt trovärdig avbildning av hur kyrkan såg ut på 1600-talet. Kyrkan på kartan har vissa unika drag som saknas på andra östgötska kyrkor avbildade av samme lantmätare. Värt att notera på kartbilden är att kyrkan avbildas utan torn, med ett vapenhus åt söder och en stor västport. Både västport och vapenhus återfinns även på lantmätare Johan Karps karta från 1794 (LMS D29-17:1 och LMM 05-gry-41). På 1794 års kartor finns dessutom kyrkans klockstapel markerad utanför kyrkogården öster om vägen, på den plats där den nuvarande kyrkan står.

Från 1760 finns en beskrivning av kyrkan där den uppges vara 27 alnar lång och 18,5 alnar bred, samt saknar torn (Broocman 1760:356ff). Detta skulle innebära att kyrkan invändigt var 16 m lång och 11 m bred om vi utgår från en aln på 0,594 m. Broocman berättar vidare att klockorna hänger i en klockstapel utanför kyrkogården och att det i kyrkan finns en helgonbild av S:t Olof. Han nämner även att kyrkan saknar murade familjegravar men att flera förnåma personer gravlagts i kyrkan. Över den västra porten i bogårdsmuren uppger han att det har funnits en ovanlig anordning i form av en slags predikstol med stenvälv, trappor, böneball och med pulpet där *"...Påviske Munkar stådt och bestänkt Folket med wigt wahn"*. Efter reformationen berättar han vidare att *"... then Lutherske Kyrkoherden ock nyttjat förenämnde Prädikstol til at prædika uti, emedan Allmogen under warande Krigstid ej tiltrodt sig hålla sin Gudstjenst i Kyrkan, fastän the utstældt Wæcktare på de högste næstgræntsande bergen"*. Öppningen på predikstolen ska enligt Broocman ha murats igen år 1715 då bogårdsmuren reparerades.

Victor von Feilitzen gjorde på 1940-talet ett försök att rekonstruera kyrkan baserad på sockenstämmoprotokoll från 1600- och 1700-talen och med hjälp av Broocmans beskrivning (von Feilitzen 1945). Rekonstruktionen visar en kyrka med rektangulär plan med rakslutet korparti, sakristia i norr och ett vapenhus framför sydportalen. I sockenstämmoprotokollen beskrivs hur man vid en invändig renovering 1659 hugger upp de små fönstergluggarna på kyrkans södra långhusvägg och därmed får större fönster försedda med järngaller. Samtidigt togs en ny dörr upp i västgavelns mitt istället för den som tidigare, enligt protokollet, var placerad på västgavelns södra del. Med tanke på protokollets och den äldsta kartans dateringar bör det vara den äldre porten som avbildas på kartan från 1650.

Det var ovanligt att de romanska kyrkorna hade rakslutet kor och det enda bevarade exemplet i Östergötland är Kullerstads kyrka som kan vara uppförd redan under 1100-talet. Det är en vitputsad, tornlös gråstenskyrka med rektangulärt långhus samt lägre, smalare kor med

Figur 5. Ett försök till rekonstruktion av Gryts medeltidskyrkas utseende (von Feilitzen 1945).

rak östvägg. På korets norrsida byggdes en sakristia med ursprungligt kryssvalv till under 1400-talet. På långhusets sydvägg finns den gamla sydportalen med kalkstensomfattning. Ett timrat och rödfärgat vapenhus finns omnämnt 1697 men det är okänt när det tillkom. Ytterligare en likhet med kyrkan i Gryt är att Kullerstads kyrka haft en portal på västgaveln vilken upptäcktes i samband med rivningen av vapenhuset 1967 (Kyrkobyggnadsinventeringen, Feldt 2007, Lundberg & Feldt 2008).

I Gryt byggdes år 1708 en ny, större sakristia, sannolikt delvis på medeltida murar i kyrkans sydöstra del. Detta skedde efter flera klagomål från prästen på byggnadens dåliga skick med sönderfallande valv. Från 1700-talet finns många klagomål på att kyrkan är för liten för församlingen och tankar finns på en förlängning av kyrkan åt väster. Denna kommer dock aldrig till stånd. Då en ny kyrka istället uppfördes öster om vägen 1798-99 revs den gamla kyrkan med undantag för sakristian som sparades som materialbod (Kyrkobyggnadsinventeringen, von Feilitzen 1945).

År 1848 reparerades den forna sakristian grundligt och murarna byggdes på, varefter den kom att brukas som sockenmagasin. I samband med detta kan även körbanan på norra sidan ha tillkommit. År 1906 ändrades användningen åter och man inredde ett gravkapell på bottenvåningen. I dag används det s k S:t Olofs kapell som kyrkorum. På övre våningen har man förråd. År 1941 ansökte man hos Kungliga Byggnadsstyrelsen om att få bygga ett bårhus i anslutning till gravkapellet. Bårhuset byggdes på kapellets norra gavel, väster om körbanan

upp till förrådet (Kyrkobyggnadsinventeringen, Kyrkogårdsinventeringen, von Feilitzen 1945).

Flera gravminnen, bl a i form av gravhällar, fanns i den gamla kyrkan. Vid ombyggnaden till gravkapell 1906 hittade man två familjegravar under golvet. De var täckta av gravhällar med årtalen 1715 och 1716. Båda dessa hällar är närmare beskrivna i en inventering av Gryt sockens kyrka och omgivning från 1829. Delar av en gravhäll har hittats vid dräneringsgrävningar mellan Gryts kyrka och S:t Olofs kapell på 1970-talet och 1988. Denna har sannolikt legat i den gamla kyrkan och förstördes i samband med att kyrkan revs (Kyrkogårdsinventeringen). Von Felitzen (1945) namnger ett antal personer som ska ha varit gravlagda under hällar inne i den medeltida kyrkan. Till dessa hör fru Kristin som avled 1538 och var maka till Jöran Eriksson på Fogelvik, fogden på Stegeborg, Bengt Larsson Dufwa till Marsäter (död 1621) med makan Brita Uggla och fru Hedvig Charlotta Tigerhielm på Åbäcksnäs (död 1750).

Syfte

Den arkeologiska förundersökningen, som genomfördes i form av en antikvarisk kontroll, hade som övergripande mål att tillse att fast fornlämning i form av tex gravar och murverk berördes i så liten omfattning som möjligt. Om möjligt skulle dräneringsschaktet justeras så att murverk och gravar inte kom till skada. Äldre lämningar som berördes av schaktningen skulle undersökas avseende karaktär och omfattning samt om möjligt dateras.

I samband med undersökningen skulle nedanstående frågeställningar särskilt beaktas:

- Finns det lämningar av medeltida murverk längs schaktsträckningen?
- Kan påträffade medeltida murar ge en indikation på den medeltida kyrkans utseende och byggnadsteknik?
- Vilken datering har den medeltida stenkyrkan?
- Finns det ytterligare gravhällar som kan kopplas till den medeltida kyrkan?

Metod och dokumentation

Den arkeologiska förundersökningen utfördes som en antikvarisk kontroll i samband med schaktningsarbetet. Arbetet utfördes i två etapper där den västra sidan och den västra delen av den södra sidan schaktades under

november 2010 medan den östra sidan och den östra delen av södra sidan samt schaktet ut till vägen grävdes under april 2011.

De spridda skelettdelar som påträffades samlades in och återbegravdes i samband med att schakten lades igen. Murverk som framkom undersöktes genom grävning för hand och dokumenterades genom inmätning, handritning, provtagning och fotografering. I samband med den antikvariska kontrollen dokumenterades även den oputsade norra väggen inne i kapellet. Denna dokumentation utfördes då väntetid uppstod vid dräneringsschaktningen och har därmed inte påverkat kostnaden för det arkeologiska arbetet. Påträffade föremål som bedömdes relevanta för sin kontext och murbruksprover tillvaratogs och förvaras på Östergötlands museum under accessionsnummer ÖLMC4563 i avvaktan på slutgiltig fyndfördelning. Inga ben, golvhällar eller kistspikar tillvaratogs.

Figur 6. Schaktplan. Skala 1:200.

En genomgång av tillvaratagna, puts- och murbruksprover, samt färgprover har gjorts. Metod och resultat av denna redovisas utförligt i bilaga 1. Proverna förvaras tillsammans med övriga fynd från undersökningen. Dessutom förvaras en provserie av förekommande murbruk i läns museets referenssamling för murbruk.

Undersökningsresultat

Schaktet för dränering vid S:t Olofs kapell hade en total längd på 75 m, varav ca 60 löpmeter stod under antikvarisk kontroll. Det löpte längs kapellets västra, södra och östra sida. Det fortsatte från kapellet sydöstra hörn rakt österut till landsvägen. Schaktdjupet varierade mellan 0,5 och 0,9 m och bredden mellan 0,5 och 1,0 m.

Murverk från den medeltida kyrkan

På två platser i schaktet påträffades lämningar efter den medeltida kyrkan i form av rester av nedbrutna murar. Dessa framkom såväl vid kapellets sydvästra som sydöstra hörn och har tolkats som lämningar efter den medeltida kyrkans norra vägg och nordöstra hörn.

Figur 7. Den medeltida kyrkans nordmur påträffad vid kapellets sydvästra hörn sett från NNV. I kapellets grundmur syns spår efter att kyrkans nordvägg brutits bort. Foto Ann-Charlott Feldt, Östergötlands museum.

Vid kapellets sydvästra hörn finns lämningar efter murverk som framkom på ca 0,3 m djup under befintlig markyta. Muren utgick från den västra väggen som en förlängning åt väster av kapellets sydvägg. Muren var ca 1,5 m bred och byggd av obearbetad gråsten i skalmursteknik. Byggstenarna var ca 0,3-0,5 m stora och mellan dessa fanns mindre (0,07-0,20 m stora) kilstenar och utfyllnadsstenar. På den sida som har utgjort kyrkans insida var murverket vällagt med stenar som hade en relativt slät sida. På väggens utsida var murverket mer nerbrutet och hade ett mer rundat stenmaterial.

I kapellets grundmur, i den sydligaste delen av den västra sidan, fanns tydliga spår av bortbrutet murverk bakom ett lager tätande tjärstrykning. Detta är en tydlig indikation på att det i kapellets murverk ingår murar från den medeltida kyrkan. Grundmuren var genombruten av en dränering av tegelrör, vilket innebär att den bör ha varit känd sedan tidigare men inte dokumenterats.

Vid kapellets sydöstra hörn finns lämningar efter murverk som framkom på ca 0,3-0,4 m djup under befintlig markyta. Detta murverk var betydligt mer nedbrutet och fanns både söder och öster om kapellhörnet. Denna utbredning av murverket beror sannolikt på att schaktet passerar genom den medeltida kyrkans nordöstra hörn. I stenmaterialet förekommer förutom naturlig gråsten även enstaka kalkstenar.

Norr om lämningarna efter medeltidskyrkans murverk vid det sydöstra hörnet finns stora rundade och relativt flata gråstenar på ca 0,3 m djup. Stenarna är 0,5-0,7 m stora och på några finns murbruk. Dessa kan genom såväl arkivalierna (von Feilitzen 1945) som murbruket (bilaga 1) kopplas till grundläggningen av den, år 1708 utbyggda sakristian.

Murverk i den utbyggda sakristian

Den medeltida sakristian har utvidgats och byggts om vid flera tillfällen och invändigt på bottenvåningen i dess norra vägg, som är oputsad, finns igensatta öppningar med spår av puts och färg. Sammanlagt finns tre öppningar, ett fönster eller nisch och två dörrar, varav endast den västligaste dörren är i bruk idag. Väggens murverk utgörs av ett gråstensmurverk med 0,3-0,7 m stora kluvna stenar. I murverket finns kilstenar av såväl gråsten som tegel. Murverket är enhetligt och det finns inga spår efter på- eller utbyggnader. Längst i väster i anslutning till den dörr som är i funktion är väggen putsad och vitfärgad.

Den igensatta dörröppningen är placerad mitt på väggen. Den övre delen av dess omfattning utgörs av tegel och öppningen har en rundbågig form. Den är igensatt med gråsten och enstaka tegel. Övre delen av öppningens valvbåge skymms delvis av en takbjälke vilket indikerar att den nuvarande takhöjden inte är den ursprungliga utan

Figur 8. Spår efter nedbruten mur vid kapellets sydöstra hörn. Foto Ann-Charlott Feldt, Östergötlands museum.

Figur 9. Grundläggning av natursten till sakristians utbyggnad från 1708. Foto Ann-Charlott Feldt, Östergötlands museum.

Figur 10. Norra väggen inne i kapellet. Foto Ann-Charlott Feldt, Östergötlands museum.

förändras sannolikt i samband med att murarna byggs på då byggnaden renoveras och omvandlas till sockenmagasin år 1848. Den nedre delen av öppningen är något smalare men det finns inget i murverket som tyder på att det skulle röra sig om en tidsskillnad. I denna del finns en träkarm bevarad. I den övre delen av öppningen finns puts- och färgskikt bevarat i smygen. Putsen hör sannolikt till byggnadsfasen från 1708. Den täcks av två färgskikt; underst en vit och däröver en ljus beige kalkfärg.

Nischen eller fönstergluggen är placerad öster om den igensatta dörröppningen. Även denna har satts igen men i detta fall med tegel. Utifrån murbrukets utseende tycks detta ha skett samtidigt som dörren sätts igen, vilket kan ha skett antingen vid ombyggnaden till sockenmagasin 1848 eller till kapell 1906. Valet av tegel för igensättningen kan peka på att det rör sig om en grund nisch. Öppningen har en bevarad överliggare av trä som kan vara ursprunglig.

Murbruk

Murbruksprover plockades ut från alla tillgängliga murverk, såväl i de påträffade murpartierna som i kapellets grund och i den oputsade nordväggen inne i kapellet. Sammanlagt omfattar genomgången 27 prover av murbruk och två prover av putsbruk med kalkavfärgningar. Några av proverna har två olika bruksskikt. Mur- och

putsbruksproverna kunde delas in i 16 varianter (benämnda A-P), vilka i sin tur kan sammanföras i fyra större grupper och fyra enstaka bruksvarianter. De medeltida murbruken saknar helt likheter med det medeltida murbruksprov som finns från Kullerstads kyrka så det är inte troligt att det rör sig om samma byggnadshytta även om det finns likheter i kyrkornas utformning.

De fyra grupperna av murbruk kan hänföras till den medeltida kyrkans uppförande (utan närmare datering), utbyggnaden av sakristian 1708, en lagning av kapellgrunden på den västra sidan som bör ha utförts under 1800-1900-talen och slutligen igensättning av dörr och nisch i kapellets nordvägg vilket bör ha skett antingen 1848 eller 1906. För en utförligare beskrivning se bilaga 1.

Spår av gravar

Då schakt djupet runt kapellet endast var 0,5-0,9 m djup innebar detta att inga intakta gravar berördes. Dock framkom spridda människoben i schaktet längs kapellets östvägg och enstaka (kist?)spikar. Då det enbart rörde sig om spridda och relativt trasiga ben bedömdes att det inte fanns något vetenskapligt intresse av att genomföra en osteologisk analys av benmaterialet. Benen samlades in och återbegravdes därefter intill sina ursprungliga platser. Inget skelettmateriäl avlägsnades från kyrkogården.

Fyndmaterialet

De massor som schaktet grävdes genom var fyndfattiga. På kapellets östra sida påträffades som nämnts spridda skelettdelar. Från de tillgängliga murverken tillvaratogs murbruksprover. På kapellets södra sida framkom en golvplatta av kalksten, ca 28x22 cm stor, med tydligt nött ovansida. Golvplattan togs inte tillvara. Förutom murbruksproverna påträffades endast ett föremål som togs tillvara. Det var en sax som hittades i schaktet öster om kapellet.

En sax som påträffas i kyrkogårdsjord kan vara ett borttappat föremål men det är mer sannolikt att den haft en viktig magisk funktion. Eggstål såsom saxar och knivar var förr viktiga föremål inom den folkliga magin. Man lade stål i vaggan för att skydda det odöpta barnet. Stål under tröskeln kunde hindra oknytt från att komma in i hus och ladugårdar. Saxen kunde dessutom öppnas så att den bildade ett skyddande kors. Det var en vanligt förekommande i bondesamhället, ända fram till slutet av 1800-talet, att man lade en psalmbok och eggstål, en sax för kvinnor och en kniv för män på den dödes bröst för att förhindra denne från att gå igen. Traditionen varierar något men ofta lät man psalmbok och eggstålet ligga kvar på den döde så länge denne var obegravd och många gånger fick föremålen följa med ner i graven (Hagberg 1937:124f).

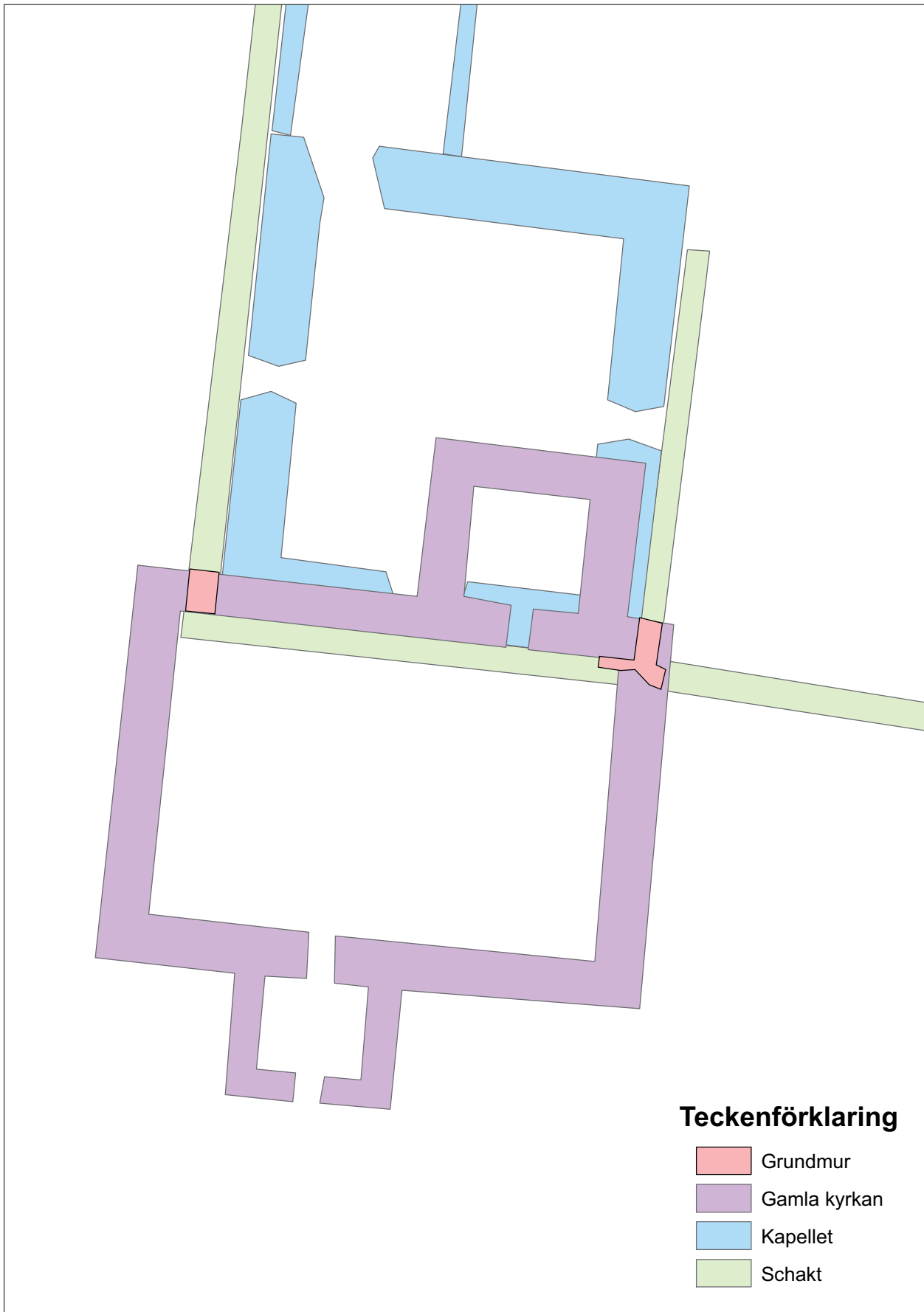
Figur 11. En sax påträffades i schaktet längs kapellets östvägg. Foto Ann-Charlott Feldt, Östergötlands museum.

Saxen från kyrkogården i Gryt är en 18 cm lång, korroderad bygelsax. Den är helt sluten och bildar m a o inte det skyddande korstecknet, vilket inte behöver ha påverkat tron på dess funktion som skydd då det fortfarande handlar om eggstål. Det finns inte heller något som talar mot att den ursprungligen varit öppen men slutit sig i samband med att t ex kistan skakats om eller den döda kroppen fallit samman inne i kistan.

Ett exempel på en liknande bygelsax som påträffats i en kristen grav kommer från Brahekyrkan på Visingsö (Jansson 2005). Saxen, som där benämns som ullsax, var i detta fall kvar i sin ursprungliga placering på högra sidan av bröstkorgen till en vuxen man (25-35 år gammal). Graven har daterats genom ¹⁴C-analys till 1030±BP, vilket ger en kalibrerad datering till 890-1160 vid 2σ. Graven är därmed en av de tidigaste kristna gravarna i Jönköpings län och de äldsta gravarna på platsen kan sannolikt kopplas till en förmodad träkyrka som föregått den romanska stenkyrkan. Saxen tolkades som antingen ett skydd för den döde eller för att förhindra att denne gick igen. Möjligheten att det skulle röra sig om ett föremål som var kopplat till den döde mannen på ett personligt plan anföras även i rapporten.

Figur 12. En golvplatta av kalksten påträffades i schaktet längs kapellets sydvägg. Foto Ann-Charlott Feldt, Östergötlands museum.

Figur 13. Förslag till den medeltida kyrkans placering utifrån påträffades murpartier och von Feilitzens rekonstruktionsförslag. Skala 1:200.

Slutsatser

Inledningsvis ställdes ett antal frågeställningar upp inför undersökningen. När det gäller frågan huruvida medeltida murverk fanns kan denna fråga anses besvarad då murrester från den rivna medeltidskyrkan påträffades såväl vid kapellets sydvästra som sydöstra hörn. Murarna visade att det huvudsakligen rörde sig om ett grästensmurverk uppbyggt i skalmursteknik med ca 1,5 m bred mur. De påträffade murarna har inte kunnat dateras genom undersökningen. Inga gravhällar eller andra daterande fynd gjordes. Utifrån murfynden i kombination med von Feilitzens genomgång av arkivalierna (von Feilitzen 1945) kan ett förslag till kyrkans utseende och placering presenteras.

Eventuella framtida schaktningar på kyrkogården i anslutning till och söder om S:t Olofs kapell bör ske under antikvarisk kontroll med tanke på att lämningar efter den medeltida kyrkans grundmurar sannolikt kan finnas bevarade på fler punkter på kyrkogården.

Källor

Broocman C F. 1760. *Beskrifning öfver the i Östergötland Befintlige Städer, Slott, Sokne-Kyrkor, Soknar, Säterier, Öfver-OfficersBoställen, Jernbruk och Prestegårdar, med mera*. Norrköping

von Feilitzen V. 1945. Gryts forna medeltidskyrka och dess historia under 1600- och 1700-talen. I: *S:t Ragnbilds gilles årsbok 1945*. Söderköping

Feldt A-C. 2007. *Under långhusgolvet i Kullerstads kyrka*. Arkeologisk förundersökning. Kullerstads kyrka, Norrköpings kommun. Rapport 2007:64, Östergötlands länsmuseum

Lundberg A & Feldt A-C. 2008. *Äldre golvnivå i Kullerstads kyrka*. Arkeologisk förundersökning / antikvarisk kontroll. Kullerstads kyrka, Norrköpings kommun. Rapport 2008:49, Östergötlands länsmuseum

Hagberg L. 1937. *När döden gästar. Svenska folkseder och svenske folketro i samband med död och begravning*. Stockholm.

Jansson K. 2005. *Gravplats en trappa ner*. Särskild arkeologisk undersökning. Brahekyrkan, Visingsö socken, Jönköpings kommun och län. Arkeologisk rapport 2005:41, Jönköpings läns museum

Ljung S. 1949. *Söderköpings historia*. Första delen. Tiden till 1568. Stadsmonografier utgivna i samarbete med Institutet för folklivsforskning, Stockholm. Volym 1:A. Lund

Arkivhandlingar

Östergötlands läns museums inventering av kyrkobyggnader. Gryts kyrka och S:t Olofs kapell. Arbetsmaterial Östergötlands länsmuseum

Östergötlands läns museums inventering av kyrkogårdar. Gryts kyrkogård. Arbetsmaterial Östergötlands länsmuseum

Antikvarisk-topografiska arkivet (ATA), Riksantikvarieämbetet, Stockholm

FMIS. <http://www.fmis.raa.se/cocoon/fornsok/search.html>, 2010-10-17

SDHK Riksarkivets huvudkartotek över medeltidsbrev. <http://www.riksarkivet.se/default.aspx?id=2453&refid=8005>, 2011-07-04

Sofi, Ortnamnsregistret. <http://www.sofi.se/ortnamnsregistret>, 2011-07-04

Kartor

Lantmäterimyndigheten (LMM), Lantmäteristyrelsen (LMS), Rikets allmänna kartverk (RAK)

LMS D29-36:d2:373, Geometrisk avmätning, 1650, Johan de Rogier

LMS D29-17:1 Avmätning, 1794, Johan Karp

LMM 05-gry-41, Avmätning, 1794

RAK J112-46-14, blad Gryt, Häradsekonomisk karta 1868-77

Tekniska uppgifter

Fastighet	S:t Olofs kapell och Gryts kyrkogård
Socken	Gryt
Kommun	Valdemarsvik
Län och landskap	Östergötland
Fornlämning	-
Ekonomiska kartans blad	8H 0b Gryt
Fastighetskartans blad	64G 5a SO
Koordinater (N/E)	6450805/605802
Koordinatsystem	SWEREF 99 TM
Höjdsystem	Lokalt
Typ av undersökning	Arkeologisk förundersökning
Länsstyrelsens beslut	2010-10-26
Länsstyrelsens dnr	433-4599-10
Länsstyrelsens handläggare	Jan Eriksson
ÖLM dnr	472/10
ÖLM konto	531186
Uppdragsgivare	Valdemarsviks kyrkliga samfällighet
Kostnadsansvarig	Valdemarsviks kyrkliga samfällighet
Fältarbetsledare	Ann-Charlott Feldt
Personal	-
Fältarbete	2010-11-15--16, 2011-04-27
Totalt undersöktes	ca 60 löpmeter
Foto	Endast digitala
Fynd	ÖLMC4563:1-30
Analys	Murbruksgenombgång
Grafik	Ann-Charlott Feldt
Renritning	Johan Levin
Grafisk form	Johan Levin
Dokumentationsmaterialet förvaras på Östergötlands museum.	
Ur allmänt kartmaterial	© Lantmäteriverket MS2008/06551
ISSN 1403-9273	Rapport 2011:56 © Östergötlands museum

Bilaga 1. Genomgång av murbruksprover

Genomgång av murbruksprover från S:t Olofs kapell i Gryt, Östergötland
Ann-Charlott Feldt, 1:e antikvarie

Bakgrund

I samband med schaktning för dränering och dagvatten runt S:t Olofs kapell på Gryts kyrkogård i Valdemarsviks kommun utförde Östergötlands länsmuseum en arkeologisk förundersökning i form av en antikvarisk kontroll. I samband därmed togs murbruksprov tillvara från tillgängliga murverk i kapellet samt på murverk påträffade under mark.

Gryt hade under medeltiden en stenkyrka helgad åt S:t Olof. År 1423 omnämns en kyrkoherde i Gryt men det finns inga uppgifter om när stenkyrkan uppfördes. S:t Olofs kapell omfattar bl a delar av den medeltida kyrkans sakristia. Ett försök att rekonstruera kyrkan har gjorts med hjälp av sockenstämmoprotokoll från 1600- och 1700-talen (v Feilitzen 1945). Rekonstruktionsförslaget visar en kyrka med rektangulär plan med rakslutet korparti, sakristia i norr och ett vapenhus framför sydportalen (Kyrkobyggnadsinventeringen).

Det var ovanligt att de romanska kyrkorna hade rakslutet kor och det enda bevarade exemplet i Östergötland är Kullerstads kyrka som kan vara uppförd redan under 1100-talet. Ytterligare en likhet med kyrkan i Gryt är att Kullerstads kyrka haft en portal på västgaveln vilken upptäcktes i samband med rivningen av vapenhuset 1967 (Kyrkobyggnadsinventeringen, Feldt 2007, Lundberg & Feldt 2008).

År 1708 byggdes en ny, större sakristia, troligen delvis på medeltida murar i kyrkans sydöstra del. Då en ny kyrka byggdes 1798-99 revs den gamla kyrkan med undantag för sakristian som sparades som materialbod. År 1848 byggdes den på och användes som sockenmagasin. Användningen ändrades åter 1906 då den ombyggdes till kapell. Vid denna ombyggnad påträffades två gravhällar från 1700-talet under golvet. På 1940-talet byggdes ett bisättningsrum i anslutning till gravkapellet. Kapellet används även som gudstjänstrum vintertid och kallas S:t Olofs kapell (Kyrkobyggnadsinventeringen).

Metod

Sammanlagt omfattar genomgången 27 prover av murbruk och två prover av putsbruk med kalkavfärgningar. Några av proverna har två olika bruksskikt. Mur- och putsbruksproverna kunde delas in i 16 varianter (nedan benämnda A-P), vilka i sin tur kan samman föras i fyra större grupper och fyra enstaka bruksvarianter. Provnummer inom parentes i tabellen hänvisar till förekommande provnummer i fältdokumentationen. I det redovisade ritningsmaterialet används provnumren i den vänstra kolumnen i tabellen nedan.

Proverna förvaras tillsammans med övriga fynd från undersökningen i museets samlingar under accessionsnummer ÖM C4563 i avvaktan på slutgiltig fyndfördelning. Dessutom förvaras en provserie av förekommande murbruksvarianter i läns museets referenssamling för murbruk.

Proverna har sorterats in i grupper efter utseende och sammansättning varefter dessa har jämförts med referenssamlingens bruk genom okulär bedömning av färskas brottytor. Bedömningen har gjorts med hjälp av lupp. Ingen mikroskopering eller tunnslipsanalys har utförts. Proverna har jämförts inbördes och med referenssamlingen avseende relationen kalk/ballast, kalkens färgton, ballastens innehåll och kornstorlek samt omfattning och storlek på ingående kalkklumpar, luftbubblor och organiskt material. Dessutom har en bedömning gjorts rörande brukets konsistens (d v s om det är hårt, smuligt eller mjöligt) och homogenitet (d v s om fördelningen av de ingående beståndsdelarna är jämn eller ojämn). De förekommande färgskiktens nyanser har bestämts enligt Munsells färgkort (Munsell u å) med färgkoder och en beskrivning av färgen.

Jämförelserna med prover från andra byggnader kan aldrig ge mer än en antydning till datering. Det har dock visat sig att vissa variationer är generella och återfinns i många varierande byggnader från skilda platser och med olika byggherrar. Murbruk från de östra delarna av Östergötland har dock generellt ett lite annat utseende, särskilt avseende kalkpastans färgton, än bruken från områden längre västerut i länet som t ex Linköpings slott. Det är därför osäkert att jämföra med det omfattande och väldaterade samlingarna från Linköpings biskopsgård (Feldt 2005) och Linköpings slott (Modén & Feldt 2004).

Eftersom att de äldre mur- och putsbruken från de östra delarna av Östergötland skiljer sig från de bruk som använts i de mellersta och västra delarna av länet är finns ett begränsat lokalt jämförelsematerial i museets referenssamling. Jämförelsematerial från östra länsdelen finns bl a från Johannisborgs slottsruin i Norrköping (Feldt 2006), Söderköpings franciskankonvent (Carlsson 2007), Krokeks kloster (Ohlsén i manus), Mogata kyrka (Feldt 2000) och Furingstads kyrka (Karlsson 2011).

Undersökning och tolkning

Vid en genomgång av tillvaratagna puts- och murbruksprover kan konstateras att det rör som om 16 olika varianter av murbruk (benämnda A-P), vilka i sin tur kan sammanföras i fyra större grupper och fyra enstaka bruksvarianter. Huvuddelen utgörs av kalkbruk. Undantaget är en betongblandning (P). Det finns inga regelrätta lerbruk bland provena. Murbruksvarianterna kommer nedan att beskrivas gruppvis

Murbruk **A-D och F** utgörs av kalkbruk som kan kopplas till den medeltida kyrkans grundmurar. Bruken återfinns på en skala av varianter från fasta och välblandade bruk till lösa, sandiga bruk med mycket litet inslag av kalkpasta. Samtliga varianter har en likartad ballast av oregelbundna och flisiga korn med inslag av kvarts.

- *Bruk A* är fast, homogent och kalkrikt med en jämn, finkornig ballast (1-2 mm stora korn) och ljusa kalkklumpar (1-2 mm stora). Bruket innehåller rikligt med upp till 0,5 mm stora, oregelbundna luftporer. Bruket har vissa likheter med senmedeltida murbruk (XIII) från Krokeks kloster (Ohlsén i manus) och högmedeltida bruk (B) från Franciskankonventet i Söderköping (Carlsson 2007).

- *Bruk B* är fast, homogent och kalkrikt med en jämn, varierad ballast (1-4 mm stora korn). Eventuella kalkklumpar har samma ljusa färgton som kalkpastan varför de inte kan urskiljas utan lupp. De förekommer dock och är 1-2 mm stora. Bruket är mycket tätt och endast enstaka, mindre än 0,5 mm stora, rundade luftporer förekommer. Bruk B är ljusare än bruk A. Bruket har klara likheter med murbruk A från kyrktornet i Mogata. Tornet i Mogata dateras av tradition till senmedeltid (Feldt 2000).

- *Bruk C* är något smuligt, mörkare och mindre homogent än de föregående. Det är dock kalkrikt men med en riklig ballast (1-6 mm stora korn) och ljusa kalkklumpar (1-2 mm stora). Bruket innehåller rikligt med upp till 1 mm stora, oregelbundna luftporer och enstaka bitar av kol (1-2 mm stora). Bruket ger ett orenare och mindre välblandat intryck än de båda föregående varianterna.

- *Bruk D* är mörkare, smuligare och mindre homogent än bruk C. Kalkpastan har en mera beige färgton vilket i sin tur innebär att de 1-2 mm stora och rikligt förekommande, vita kalkklumparna framträder tydligt. Ballasten är riklig med 1-6 mm stora korn. Bruket innehåller rikligt med upp till 1 mm stora, oregelbundna luftporer. Bruket ger ett orent och mindre välblandat intryck än föregående varianter.

- *Bruk F* utgörs till största delen av en sandig ballast (1-4 mm stora korn) i en beige kalkpasta med oregelbundet förekommande ljusa kalkklumpar (ca 1 mm stora). Bruket innehåller rikligt med upp till 0,5 mm stora, oregelbundna luftporer. Bruket ger ett urlakat intryck, där vatten och markförhållandena i allmänhet brutit ner kalken. Liknande, nedbrutet, murbruk påträffades vid undersökningarna av murrester under mark inom Krokeks klosterområde (bruk IV, Ohlsén i manus).

Sammanfattningsvis kan konstateras att bruken varierar beroende på placering i de påträffade medeltida murarna. Detta kan dels ha inneburit att omsorgen vid blandningen varierat beroende på om det skulle användas i synligt murverk eller inne i murkärnan, dels kan behovet av ett riktigt bra blandat bruk varit större i partier med hög tryckbelastning eller väderpåverkan (detta diskuteras bl a i projektet Murbruk som källmaterial; Feldt & Modén 2000 och 2001). Murbruket från de medeltida murarna har inga likheter med det medeltida murbruksprov som tillvaratagits i Kullerstads kyrka (Feldt 2007, Lundberg & Feldt 2008).

Bruk E är sannolikt ett senmedeltida kalkbruk. Det skiljer sig från den föregående gruppen genom att vara ett gulare och tätare bruk. Luftporer förekommer men är rundade och mindre än 0,5 mm i diameter. Även ballasten är mer rundad och innehåller inte kvartskorn i samma omfattning men har istället rikligt med röda bergartskorn. Detta visar att sanden hämtats ur en annan täkt eller ur ett annat skikt i samma täkt än den som använts till de föregående bruken. Ballastkornen varierar mellan 0,5 och 5 mm. Murbruket har klara likheter med ett murbruk (bruk 50) som kommit att användas vid en tillbyggnad i anslutning till södra porten på Linköpings slott vid början av 1500-talet (Modén & Feldt 2004). Bruk E påträffades under kapellets 1700-talsgrund utan koppling till medeltida murverk.

Murbruk G-K utgörs av murbruk som kan kopplas till utbyggnaden av sakristian år 1708. De består av ett fast, finkornigt och något sandigt, beige kalkbruk med en upp till 2 mm grov ballast. I bruket finns dels 3-8 mm stora klumpar av kalkpasta i samma färg som i resten av bruket dels 2-3 mm stora aningen ljusare kalkklumpar. Murbruken är mycket snarlika men skiljer sig genom mindre variationer i innehåll, konsistens och färgton.

- *Bruk G* är ett fast beige kalkbruk med en mycket riklig finkornig ballast där den största andelen ballast korn är mindre än 1 mm. Enstaka ballastkorn mellan 1 och 3 mm förekommer samt rikligt med ljust beige kalkklumpar (1-4 mm stora). Bruket innehåller glest spridda rundade luftporer upp till 1 mm stora.

- *Bruk H* är ett något lösare och ojämnare än bruk G. Såväl ballastkorn och kalkklumpar förekommer i storlek upp till 6 mm. Dessutom förekommer 2-10 mm stora kolbitar i bruket. Bruket ger ett orenare och mindre välblandat intryck än de bruk G.

- *Bruk I* är en fastare, tätare och finkornigare variant av bruk G. Bruket är något mörkare och har stora (upp till 7 mm stora) ljusbeige kalkklumpar. Brukets finkornighet kan bero på placeringen som fogbruk i tegelmurverk.

- *Bruk J* är påtagligt mörkare än de tidigare bruken i gruppen men påminner i övrigt om bruk G avseende konsistens och innehåll. De 0,5-5 mm stora och rikligt förekommande klackklumparna är gulbruna. Bruket kommer från kapellgrunden och färgen kan därför ha påverkas markförhållandena.

- *Bruk K* är en puts som fanns kvar i den igensatta dörrsmygen. Putsen har så pass stor likhet med de övriga bruken i gruppen att det är sannolikt att den är samtida. Närmast påminner den om bruk G men är finkornigare och har såväl färre som mindre kalkklumpar. Skillnaderna kan sannolikt hänföras till brukets funktion som putsbruk inomhus. På bruket finns en ljus kalkavfärgning.

Murbruken i gruppen saknar paralleller i museets referensprover från östra länsdelen. Istället finns vissa likheter med murbruk från den västra slättbygden, t ex från murverk daterade till 1773 i Mjölby kyrka (bruk M och L, Modén & Feldt 2010), från lagningsarbeten utförda på 1770-talet på Lönsås kyrka och runt år 1700 på Lönsås tiondebod (bruk E och F, Ohlsén 2008) samt 1600-talsbruk från Vadstena klosterkyrka (Feldt 2008). Det har även vissa likheter med ett 1300-talsbruk från Furingstads kyrka (bruk E, Karlsson 2011) och ett par murbruk (bruk 46 och 48) som kommit att användas vid fönsterrenoveringar på slottet 1837 (Modén & Feldt 2004).

Murbruk L är ett sandigt, gråbeige kalkbruk med vita, 1-2 mm stora, kalkklumpar. Ballasten är finkornig, rundad och huvudsakligen 0,5-1 mm grov. I bruket finns 0,5-1 mm stora, glest spridda rundade luftporer. Murbruken har likheter med ett murbruk (bruk H) från en sekundär dörrromfattning i stenhuset i kv Kung Johan 1 i Söderköping. Denna kan sannolikt dateras till 1800-talet (Feldt i manus).

Murbruk M är ett närmast vitt kalkbruk med en färgrik ballast bestående av dels rikligt med upp till 0,5 mm stora korn, dels spridda 1-3 mm stora korn. Ballasten är flisig och innehåller kvartskorn. Bruket är tätt och utan synliga luftporer. Det har använts vid lagningsarbeten på kapellgrunden och överlagrar murbruken från 1708. Murbruken har vissa likheter med ett murbruk (bruk 44A) från Linköpings slott som kommit att användas i en dörrromfattning som sannolikt kan dateras till 1800-talet (Modén & Feldt 2004).

Murbruk N-O har vissa likheter med bruk M. De är ljusa, gråbeige kalkbruk med en riklig ballast bestående av 0,5-2 mm stora korn. I bruket finns rikligt med via kalkklumpar vars storlek varierar mellan 1 och 7 mm. Murbruken kan kopplas till en förändring i den utbyggda sakristians funktion. Rimligen bör det ha varit antingen 1848 då den byggdes på och användes som sockenmagasin eller 1906 då den ombyggdes till kapell.

- *Bruk N* är något mjöligt och innehåller enstaka ballastkorn på upp till 7 mm. Det finns ett fåtal synliga luftporer som är upp till 1 mm stora och rundade.

- *Bruk O* är något sandigare och jämnare än bruk N. Större ballastkorn saknas i stort sett helt. Det är inte heller lika mjöligt som bruk N.

De båda bruken har likheter med bruk 59 som kom till användning 1865 vid ombyggnadsarbeten på Linköpings slott (Modén & Feldt 2004).

Murbruk P är ett grått betongbruk som använts på kapellgrundens utsida mot väster. Utifrån ytans utseende tycks de ha sprutats på grunden vilket innebär att betongen bör dateras till 1900-talet. Sannolikt rör det sig om arbeten i samband med tillbyggnaden av bisättningsrummet på kapellet norrsida 1941 (Cnatingius 1993). Betongen innehåller en ballast med 0,5-3 mm stora korn.

Prov nr	Typ	Placering	Dateringsförslag
1	A	Grundmur V om kapellet, långt ner i grunden (4)	Medeltid
2	B	Grundmur V om kapellet, långt ner i grunden, vid bilning	Medeltid
3	C	Grundmur V om kapellet, långt ner i grunden (1)	Medeltid
4	C	Grundmur V om kapellet, långt ner i grunden (3)	Medeltid
5	C	Grundmur V om kapellet, långt ner i grunden (2)	Medeltid
6	D	Grundmur S om kapellets SÖ hörn, på större sten (11:5)	Medeltid
7	E	Under kapellets 1700-talsgrund Ö sidan (11:3)	Medeltid
8	F	Grundmur vid kapellets SÖ hörn (11:1)	Medeltid
9	F	Grundmur Ö om kapellets SÖ hörn (11:2)	Medeltid
10	F	Bruksyta S om kapellets SÖ hörn (11:6)	Medeltid
11	G	Inne, kapellets N-vägg, gråstensmur (V)	1708
12	G	Inne, kapellets N-vägg, gråstensmur (VIII)	1708
13	G	Inne, kapellets N-vägg, gråstensmur (IX)	1708
14	G	Inne, kapellets N-vägg, gråstensmur (X)	1708
15	G	Grund till kapellet V sidan direkt S om tillbygge	1708
16	H	Stenar vid kapellets 1700-talsgrund Ö sidan (11:4)	1708
17	I	Inne, kapellets N-vägg, tegelomfattning (VI)	1708
18	J	Del av kapellets 1700-talsgrund Ö sidan (11:3)	1708
19	K	Inne, kapellets N-vägg. Puts/färg i smyg till igensatt dörr (III)	1708?
20	K	Inne, kapellets N-vägg. Puts/färg i smyg till igensatt dörr (IV)	1708?
21	H	Grund till kapellet V sidan, N del	1708
22	L	Grund till kapellet V sidan, N del, lagningsbruk	1800-1900-t
23	M	Grund till kapellet V sidan, N del, lagning direkt på bruk H	1800-1900-t
24	M	Grund till kapellet V sidan, S del, lagning direkt på bruk H	1800-1900-t
25	N	Inne, kapellets N-vägg, igensättning dörr (I)	1848/1906
26	O	Inne, kapellets N-vägg, igensättning dörr (II)	1848/1906
27	O	Inne, kapellets N-vägg, igensättning nisch (VII)	1848/1906
28	O	Grund till kapellet V sidan, S del, lagningsbruk	1848/1906
29	P	Grund till kapellet V sidan, S del, lagning direkt på bruk O	1900-t mitt

Förutom murbruksproverna tillvaratogs även två puts- och färgprover från dörrsmygarna i den igensatta dörröppningen i kapellets nordvägg. Putsen var som redan ovan nämnts av varianten K. Färgen bestod av två olika färgskikt. Underst fanns en vit kalkavfärgning. Över denna fanns ställvis bevara en ljus beige kalkavfärgning (Munsell färgkod 10YR 8/2-8/3). Båda färgstrykningarna bör ha skett under perioden 1708 – 1848/1906.

Referenser

Carlsson C. 2007. *Ett hus från franciskanerklostret i Söderköping*. Arkeologisk efterundersökning/antikvarisk kontroll. Kv Hospitalsstugorna 2, Söderköping. Rapport 2007:65, Östergötlands länsmuseum

Cnatingius B. 1993. *Gryts kyrka*. Linköping

von Feilitzen V. 1945. Gryts forna medeltidskyrka och dess historia under 1600- och 1700-talen. I: *S:t Ragnbilds gilles årsbok 1945*. Söderköping

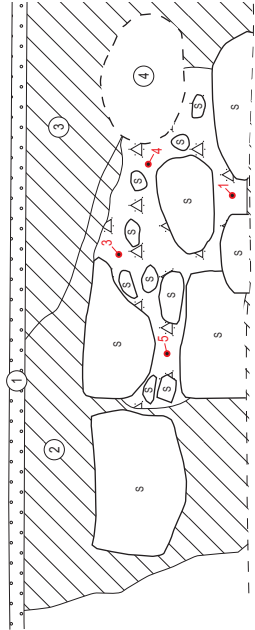
Feldt A-C. 2000. *Mogata kyrktorn*. Mogata socken, Söderköpings kommun, Östergötlands län. Byggnadsarkeologisk undersökning. Rapport 20:2000, Östergötlands länsmuseum

- Feldt A-C. 2005. *Biskopsgårdens medeltida källare*. Ombyggnad av en uteplats. Arkeologisk förundersökning. Rapport 2005:77, Östergötlands länsmuseum
- Feldt A-C. 2006. *Utbyggt lokstall vid Johannisborg*. Händelö 2:1. RAÄ 51 S:t Johannes socken, Norrköpings kommun, Östergötlands län. Arkeologisk förundersökning. Rapport 2006:71, Östergötlands länsmuseum
- Feldt A-C. 2007. *Under långbusgolvet i Kullerstads kyrka*. Arkeologisk förundersökning. Kullerstads kyrka, Norrköpings kommun. Rapport 2007:64, Östergötlands länsmuseum
- Feldt A-C. 2008. *Under golvet i Vadstena klosterkyrka*. Vadstena stad och kommun, Östergötlands län. Arkeologisk förundersökning. Rapport 2008:116, Östergötlands länsmuseum
- Feldt A-C & Modén E. 2000. Murbruk som källmaterial – ett forskningsprojekt på Linköpings slott. I Sandström Malinowski E (red) *Kalk & Hantverk för byggnadsvård och nybyggnad*. Stockholm
- Feldt A-C & Modén E. 2001. *Murbruk som källmaterial*. FoU-projekt. Rapport 19:2001, Östergötlands länsmuseum
- Karlsson E. 2011. *Furingstad kyrka*. Arkeologisk förundersökning. Rapport 2011:14, Östergötlands länsmuseum
- Lundberg A & Feldt A-C. 2008. *Äldre golvnivå i Kullerstads kyrka*. Arkeologisk förundersökning / antikvarisk kontroll. Kullerstads kyrka, Norrköpings kommun. Rapport 2008:49, Östergötlands länsmuseum
- Modén E. & Feldt A-C. 2004. *Linköpings slotts nya byggnadshistoria*. Byggnadsarkeologisk undersökning. Rapport 2004:35, Östergötlands länsmuseum
- Modén E. & Feldt A-C. 2010. *En eldbärjad kyrka från 1100-talet*. Byggnadsarkeologisk undersökning mm. Mjölby kyrka, RAÄ 267, Mjölby socken, Mjölby kommun. Rapport 2010:11 Östergötlands länsmuseum
- Munsell. u å. *Color charts for skin-hair-eye-colors*.
- Ohlsén M. 2008. *Medeltida kyssar i Lönsås*. Lönsås kyrka och kyrkogård, Motala kommun, Östergötlands län. Arkeologisk förundersökning. Rapport 2008:123, Östergötlands länsmuseum
- Arkivhandlingar, arbetsmaterial mm
- Feldt A-C. i manus. Vid kung Johans tröskel. Arkeologisk förundersökning. Kv kung Johan 3/Åpromenaden, Söderköpings stad och kommun. Rapportmanus. Östergötlands museum.
- Ohlsén M. i manus. Krokeks kloster. Arkeologisk forskningsundersökning. Rapportmanus och arbetsmaterial, Östergötlands museum
- Referenssamlingen för murbruk. Östergötlands museum
- Kyrkobyggnadsinventeringen. Arkivhandling Östergötlands museum.

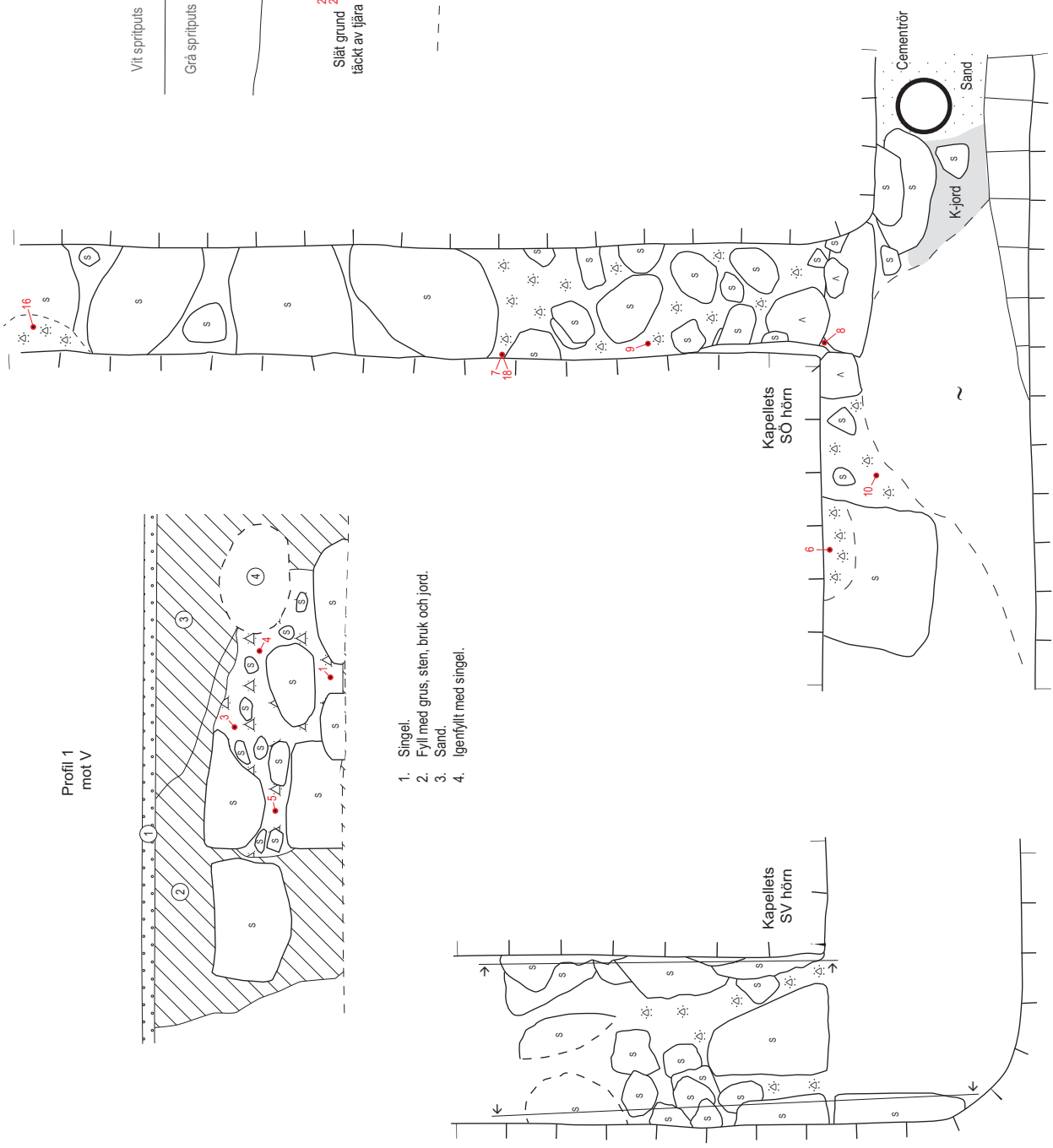
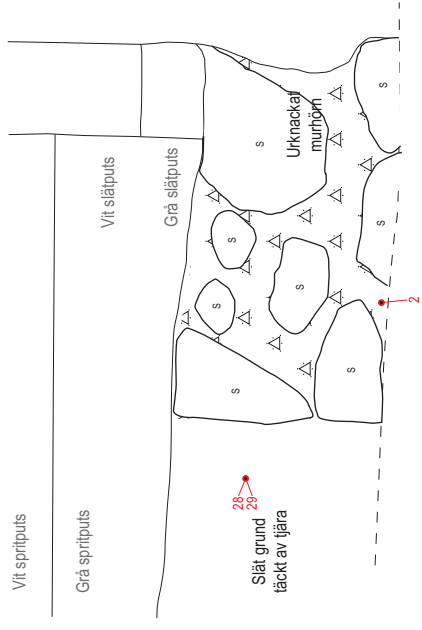
Dnr 472/10:1

Profil 1
mot V

1. Singel.
2. Fyll med grus, sten, bruk och jord.
3. Sand.
4. Igentyllt med singel.

Profil 2
mot O

S:t Olofs kapell
Gryts socken
Valdemarsviks kommun, Ög
RAÅ
Planritning
Skala 1:20
Dnr 472/10
2010-11-15--16, 2011-04-27 A-C Feldt
Renritning J Levin

S:t Olofs kapell, N väggen, Ö delen
Gryfs socken
Valdemarsviks kommun, Ög
RAÄ
Murverksdokumentation
Skala 1:20
Dnr 472/10
2010-11-15 -- 16, 2011-04-27 A-C Feldt
Renritning J Levin

Bilaga 3. Fyndlista

Fynd	Antal	Föremål	Typ	Material	Teknik	Längd	Vikt
C4563:1	1	Bruksprov		Kalkbruk			12,3
C4563:2	1	Bruksprov		Kalkbruk			82,8
C4563:3	1	Bruksprov		Kalkbruk			87,9
C4563:4	1	Bruksprov		Kalkbruk			65,4
C4563:5	1	Bruksprov		Kalkbruk			29,5
C4563:6	1	Bruksprov		Kalkbruk			79,2
C4563:7	1	Bruksprov		Kalkbruk			0,2
C4563:8	1	Bruksprov		Kalkbruk			14
C4563:9	1	Bruksprov		Kalkbruk			44,3
C4563:10	1	Bruksprov		Kalkbruk			102
C4563:11	1	Bruksprov		Kalkbruk			64,5
C4563:12	1	Bruksprov		Kalkbruk			57
C4563:13	1	Bruksprov		Kalkbruk			68,4
C4563:14	1	Bruksprov		Kalkbruk			66,2
C4563:15	1	Bruksprov		Kalkbruk			144
C4563:16	1	Bruksprov		Kalkbruk			77,9
C4563:17	1	Bruksprov		Kalkbruk			2,5
C4563:18	1	Bruksprov		Kalkbruk			40,9
C4563:19	1	Bruksprov		Kalkbruk			5,8
C4563:20	1	Bruksprov		Kalkbruk			14,4
C4563:21	1	Bruksprov		Kalkbruk			189
C4563:22	1	Bruksprov		Kalkbruk			14,4
C4563:23	1	Bruksprov		Kalkbruk			42,8
C4563:24	1	Bruksprov		Kalkbruk			92,7
C4563:25	1	Bruksprov		Kalkbruk			6,2
C4563:26	1	Bruksprov		Kalkbruk			34,9
C4563:27	1	Bruksprov		Kalkbruk			5,2
C4563:28	1	Bruksprov		Kalkbruk			29,5
C4563:29	1	Bruksprov		Kalkbruk			31,1
C4563:30	1	Sax	Bygelsax	Järn	Smitt	180	86

Vid schaktning för dränering runt S:t Olofs kapell i Gryts socken genomförde Östergötlands museum en arkeologisk förundersökning i form av en antikvarisk kontroll. I kapellet ingår murverk från den, år 1798, rivna medeltidskyrkans norra vägg och sakristia. Lämningar efter den medeltida kyrkan, i form av murar, framkom såväl vid kapellets sydvästra som sydöstra hörn.

På kapellets östra sida framkom spridda människoben i dräneringsschaktet. Från de tillgängliga murverken tillvaratogs murbruksprover. Förutom skelettmaterialet och murbruksproverna påträffades en bygelsax. Saxen kan ursprungligen ha legat i en kista - kanske för att skydda den döda, kanske för att förhindra att den döda gick igen.